

Harriet Löwenhjelm – 1920-talets Pierrot

Jörgen Håkansson

Det är inte längre så många som känner till Harriet Löwenhjelm. Konstnärligt utbildad bland annat på Konstakademien. Först 1927 slog hon igenom som diktare, nio år efter sin död 1918. Det var då, som denna adelsfrökens dikt- och bildkonst i all sin egensinnighet kom att betraktas som tidstypisk för tjugotalet. Hon recenserades nu med lika stor entusiasm av akademiledamoten Anders Österling som den unge Hjalmar Gullberg. Hon ansågs ”företräda en ny tidstyp”, en diktare av samma konstnärliga kynne som den Birger Sjöberg, som skrivit Fridas visor.

Idag är det möjligen människor som vi i veteranåldern, som kan få något ljus i blicken när Harriet Löwenhjelmns namn kommer på tal, och som deklamerar ”Tallyhoe, Tallyhoe jag har skjutit en dront!” eller börjar sjunga på Hjalmar Cassermans tonsättning av ”Beatrice Aurore”, alternativt blivit attraherade av någon av Hootenanny Singers, Sven-Bertil Taubes eller Roland Cedermarks tolkningar av poemet. Andra har fäst sig vid en av hennes sista dikter: ”Tag mig – håll mig – smek mig sakta. /Famna mig varligt en liten stund. /Gråt ett grand för så trista fakta, /se med ömhet mig sova en blund.”

Uppväxt

Harriet Löwenhjelm föddes 1887 i Helsingborg i en familj med fyra syskon. Hon var dotter till kammarherren och översten Gustav Adolf Löwenhjelm och Margareta Dickson. 1896 flyttar familjen till Stockholm. Barnen växte upp i en atmosfär där muntligt berättande, lek och läsande uppmuntrades. Harriet och den yngre brodern Crispin skapar under uppväxten sitt eget fantasirike Klondike med hemmagjorda individualiserade dockor. Många menar att hon livet ut bevarade en nostalgisk längtan till barn- och ungdomens värld. Harriet gick i privata skolor och deltog pliktskyldigast i kurser i sömnad och hushållsgöromål. Som skolflicka blev hon vän med Honorine Hermelin, som sedermera blev rektor för Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad. Harriet gick även några terminer på Anna Sandströms seminarium. Här grundlades vänskapen mellan henne och Elsa Björkman, gift Goldschmidt, en vänskap som med åren blev alltmer förtrolig. Även Elsa kom som vuxen att vara verksam på Fogelstad och skrev efter Harriets död en fantastisk biografi om henne.

Som 17-åring fick Harriet göra en resa med sin far till Ceylon. Denna resa kom att väcka hennes intresse för Orienten och fick verkningar i hennes estetiska skapande. 1908 började hon på Konstakademien som provelev och blev året därpå ordinarie. Men med sitt egensinne och bristande respekt för auktoriteter hade hon svårt att anpassa sig till disciplinen på akademien. 1911 ombads hon sluta, eftersom lärarna inte var nöjda med hennes resultat. Hon fortsatte en tid därefter sina konststudier på Wilhelmsons målarskola. När det 1913 konstaterades att hon drabbats av lungsjuka gav det henne ett alibi att få stanna kvar i sin egen estetiserande värld att teckna och ”poetisera.” Samma år gav hon själv ut diktsamlingen ”Konsten att älska och dess följder.” Inget förlag var då intresserat av hennes dikter. Från 1914 fram till sin död kom Harriet mest att vistas på olika sanatorier. Hon avled i maj 1918 på Romanäs sanatorium utanför Tranås, i likhet med Edith Södergran, 31 år ung.

Konstnär och författare

Harriet Löwenhjelm ansåg sig själv, mest markerat i yngre år, främst som bildkonstnär. Det var som sådan hon ville utbilda sig och skaffa sig en identitet. Till diktsamlingen ”Konsten att älska och dess följder” gjorde hon mjukt känsliga etsningar och till sina senare tillkomna sonetter skar hon uttrycksfulla träsnitt. Hon målade också akvareller med fina valörer och arbetade med lavering och tempera. Liksom i sitt författarskap är stämningen i hennes figurstudier en växling mellan ömhet, patos och bisarr humor, några har inspiration i Bibeln. Hennes bildkonst har en påfallande litterär prägel. Från början var dikterna ofta ett slags bruksanvisningar till hennes teckningar, men särskilt under

Poesihörnan

Här kommer ytterligare ett bidrag i vår poesihörna, där vi presenterar en och annan dikt och berättar lite om författaren. Det är Jörgen Håkansson som står för urval och presentationer.

senare år gjorde hon också illustrationer till sina dikter.

Elsa Björkman-Goldschmidt har beskrivit ambivalensen i Harriet Löwenhjelmns livskänsla: ”Hon rörde sig i en snårig gränsterräng mellan barn och vuxen, mellan man och kvinna, mellan skämt och allvar, mellan lek och verklighet.” Dessa personlighetsdrag har naturligtvis påverkat hennes konstnärskap. I sitt tidiga versskrivande influerades Harriet av den vid sekelskiftet populära ”dårdikten”, en genre som utövades i bl.a. ”Strix” av Carl Benzon och något senare av Falstaff fakir. Men lyriska stämningar, ofta byggda på fina naturimpressioner var tidigt ett viktigt inslag i det hon skrev. När hon tyckte att en dikt blev för högstämmd, tillgrip hon ofta ett vardagligt eller skämtsamt ord som kontrast. Resultatet blev en stillbrytning, en egenartad blandning av ironi och allvar, mellan gäckeri och troskyldighet. Hennes formspråk var traditionellt men

förnyat av stilbrott och parodierande grepp. Jag kan ana att just detta tilltalade den unge Hjalmar Gullberg i hans ovan nämnda positiva recensioner av Harriet Löwenhjelm.

I den gamla, fina litteraturantologin "Svensk litteratur I och II" med Hilding Sallnäs och Staffan Björck som författare är också Harriet Löwenhjelm representerad. Antologin har använts som kurslitteratur på många folkhögskolor och ingår i den klassiska folkbildningsserien. Jag kan lugnt säga att under min elevtid på Grimslövs folkhögskola på 1950-talet, var det tack vare denna antologi och läraren, litteratur- och poesientusiasten Gunnar Johansson, som mitt intresse för poesi väcktes. Där fäste jag mig tidigt vid två dikter av vår författarinna. Här en kommentar till den första säregna dikten nedan.

I det Löwenhjelmiska hemmet spelade religionen en viktig roll och varje morgon efter frukost hölls husandakt. Då var alla hemmavarande i familjen samlade inklusive eventuella gäster. Så föredrog mamma Margareta en betraktelse över en bibeltext, en psalmvers och välsignelsen. Vid dagens slut läste Harriet regelbundet ett stycke ur Bibeln innan hon somnade. Därigenom tog hon efter hand del av Bibeln rakt igenom från början till slut. Hon säger själv att hon hittade på en "ängslig husandaktsång", som hon brukade sjunga vid av- och påklädnings. Där är husandakten och religionen den ängsliges skydd mot omvärlden men också en parodisk drift med husandaktens/religionens världs- och människosyn.

Vem kan längre hålla vakt emot allt som stormar.
Låt oss hålla husandakt, medan världen gormar.

Världen har en farlig makt, den vill slå ihjäl en.
Låt oss hålla husandakt, ty det lugnar själen.

Än är jag från världen fri, ack men hur länge.
Käre Herre, ståt mig bi mot dess fiskafänge.

Än är jag ej köttens träl, fast jag förnummit
lustan.

Herre Jesus hjälp min själ och för kampen rusta'n.

Mänskofrukten hyser jag. Hjälp mig käre Herre!
Hjälp mig både natt och dag, att det ej blir värre!

Är jag till förtvivlan bragt, är jag trött till döden,
låt oss hålla husandakt, ty det lindrar nöden.

Jakt på fågel

Under tiden på Konstakademien noterade Harriet i sin dagbok att hon skrivit två "jaktbizarrerier", varav den ena är dikten "Jakt på fågel" nedan. Hon ritade också en bild, som senare trycktes i "Konsten att älska..." Bilden föreställer en man iklädd hatt med fjädrar. I den flacka terrängen använder han ett ålderdomligt gevär med pipan uppsatt på en ställning och han skjuter mot en fågel. Ur pipan bolmar rök. Denna bild finns med i folkbildningsantologin.

Dikten utspelas på balladens och luntläsgevärens tid, men uttrycker samtidigt något symboliskt, generellt giltigt över tid. I dikten är omvärlden mycket klen-trogen till berättelsen om den skjutna dronten (som ansågs utdöd i slutet av 1600-talet). Skapandet som process innebär en liknande förhållning: kravet på att fantasteriet ska tas för sanning. I mötet med den nyktra världen tvingas jägaren/konstnären dra sig undan. Och visst är dikten egenartad.

Tallyhoe, Tallyhoe jag har skjutit en dront,
en dront har jag skjutit med luntläsgevär,
då solen rann ned mot en blek horisont
och havet låg blankt mellan öar och skär.
Då bolmade rök i en luft som stod ljum,
och rymden var som ett ekande rum,
där skottet skullade fjärran och när.

Jag har skjutit en dront, jag har skjutit en dront.
Mina bröder stå upp av er makliga ro.
I kunden väl aldrig er tänkt något så'n't
I krasse, förkrumpne och sene att tro.
Han var stor, han var brun, och han skrek som
ett barn
och vingarna klappade som på en kvarn,
då han föll i det rum, där som fiskarna bo.

Jag har skjutit en dront, jag har skjutit en dront
Och nu går jag till byn där som bröderna bo.
Nu vänder jag åter, men tom är min kont
och jag ropar ej mer tallyhoe, tallyhoe.
Och talar väl ej om det undret, som skett.
Jag känner er väl. I ha'n förr mig belett,
I krasse, förkrumpne och sene att tro.

Originalitet

Harriet Löwenhjelm är en av Sveriges mest originella diktare och samtidigt en uttrycksfull bildkonstnär. Hennes dikter kombinerar ohöjld livsglädje och

vanvördig humor med hjärtskärande allvar. Hennes unika tonfall har än idag en sällsynt förmåga att beröra och fascinera. Hon hade bara börjat sin bana som konstnär och poet när hon gick bort 1918.

I sin dagbok har hon tecknat en Pierrotfigur, en tillvarons vitklädda ensling, som sjöng hennes egen röst.

Världens barn har kutter och smek,
de hovera sig och gilja,
men de leker min egen lek
ensam bland ros och lilja.

Boel Hackman, docent vid Stockholms universitet, gav 2011 ut biografien "Att skjuta en dront" om Harriet Löwenhjelm. Detta blåste nytt liv i intresset för författarinnan och Harriet Löwenhjelm-sällskapet bildades. I anslutning här till gavs hennes samlade dikter ut för första gången.